

UOT: 336.71;336.72:347.732

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA MALİYYƏ XİDMƏTLƏRİNİN İNKİŞAFINA DAİR STRATEJİ YOL XƏRİTƏSİNDƏ SİĞORTAYA AYRILMIŞ YER

A.S.RƏHMANOV., A.K. AĞAYEVA
Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti

Məqalədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 6 dekabr 2016-cı il tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasında maliyyə xidmətlərinin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi təhlil olunmuş və icbari sığorta növlərinin bazarın aparıcı qüvvəsi kimi çıxış etməsi göstərilmişdir.

Açar sözlər: Yol Xəritəsi, kənd təsərrüfatı sığortası, icbari tibbi sığorta, mikrosığorta, müştərik sığorta, ÜDM.

2016-cı ilin dekabr ayının 6-da Azərbaycan Respublikası Prezidentinin eyni tarixli müvafiq Fərmanı ilə Azərbaycan Respublikasında maliyyə xidmətlərinin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi təsdiq edilmişdir. Hazırkı sənəd üstündə 10 ay ərzində dünyanın aparıcı ekspretlərinin tövsiyələrindən istifadə olunaraq xüsusi işçi qrupu işləmişdir. Bu proses ölkə başçısının xüsusi diqqətində olmuş və hazırlanmış sənədin icrası da ciddi nəzarətdə saxlanılacaqdır.

Yuxarıda qeyd olunan sənəddən göründüyü kimi, Strateji Yol Xəritəsinin hazırlanmasının əsas məqsədi - Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritəsinin başlıca istiqamətləri"nin təsdiqi və bundan irəli gələn məsələlər haqqında" 2016-cı il 16 mart tarixli 1897 nömrəli Sərəncamı ilə müəyyən edilmiş vəzifələrin icra edilməsidir.

Təhlil nəticəsində müəyyən olunur ki, sənədin hazırlanmasında maliyyə xidmətləri sektorunun çevikliyi, rəqabətqabiliyyətliliyi, innovativliyi və iqtisadi inkişafı dəstəkləməsi prinsiplərinə əsaslanaraq, qlobal iqtisadiyyat və maliyyə bazarlarında müşahidə edilən proseslərə çevik adaptasiya və postneft iqtisadi inkişaf modelinin dəstəklənməsi üçün maliyyə sektoru qarşısında duran yeni çağırışlar və imkanlar nəzərə alınmışdır.

Strateji Yol Xəritəsi qısa, orta və uzunmüddətli dövrləri əhatə edir:

- 2020-ci ilədək strateji baxış və tədbirlər planı;
- 2025-ci ilədək olan dövr üçün uzunmüddətli baxış;
- 2025-ci ildən sonrakı dövr üçün hədəf baxış.

Strateji Yol Xəritəsində, birinci dövr üçün yeni 2020-ci ilədək 5 strateji hədəf yer alır.

Strateji hədəf 1. Dinamik və sağlam institutlardan ibarət maliyyə sisteminin formalaşdırılması;

Strateji hədəf 2. Maliyyə bazarlarının inkişafı;

Strateji hədəf 3. İnfrastrukturun gücləndirilməsi;

Strateji hədəf 4. Tənzimləmə və nəzarət mexanizminin təkmilləşdirilməsi;

Strateji hədəf 5. Maliyyə savadlılığının yüksəldilməsi;

Qlobal trendlər nəzərdən keçirilərkən, inkişaf etməkdə olan ölkələrdə sığorta bazarının yüksək inkişaf

potensialı qlobal miqyasda sığorta bazarının artacağı və buna həm həyat, həm də qeyri-həyat sığortasının töhfə verəcəyinin; sığorta penetrasiyası (sığorta haqlarının ÜDM-ə nisbəti) səviyyəsinin aşağı, ÜDM-in artım tempinin yüksək olması bu ölkələrdə sığorta bazarının artım tempinin daha yüksək olmasına imkan verəcəyinin; və xüsusən də həyat sığortasının ikrəqəmli inkişaf tempinə malik olmasının gözlənilməsi müəyyən olunmuşdur.

Mövcüd vəziyyət təhlil edilərkən, Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatasının məlumatına əsasən son beş ildə sığorta bazarında illik artım tempinin 20% təşkil etməsi nəzərə çarpır. 2015-ci ildə sığorta haqlarının həcmi 450 mln manata yaxın olmasına baxmayaraq, ÜDM-də sığorta haqlarının xüsusi çəkisi cəmi 0,8% təşkil etmişdir. Sığorta bazarının başlıca risk – bank sektorundan yüksəkasililiq hesab olunmuşdur. İcbari sığorta qanunvericiliyinin əhatə dairəsinin genişləndirilməsi sığorta sektorunda tələb yaradan əsas faktor kimi çıxış etmişdir. 2011-ci ildən başlayaraq dövlət tərəfindən görülən tədbirlər həyat və qeyri-həyat sığortasının sürətli inkişafında mühüm rol oynamışdır. Qeyri-həyat sığortasına münasibətdə əsas diqqət icbari sığorta proqramlarının, o cümlədən nəqliyyat vasitəsi sahiblərinin mülki məsuliyyətinin icbari sığortası və daşınmaz əmlakın icbari sığortasının yenidən müəyyən edilməsi və tətbiqinə yönəldilmişdir. Məcburi fərdi qəza sığortası alətlərinin genişlənməsi isə həyat sığortası segmentinin inkişafına dəstək vermişdir.

Strateji Yol Xəritəsinin hər bir dövrü üçün strateji baxışlar müəyyən edilmişdir:

- 2020-ci ilədək Azərbaycanın maliyyə sektorunun inkişafı üzrə strateji baxış daxili və xarici şoklara qarşı dayanıqlı, risk idarəetməsi proseslərinə dərinlən fokuslanmış, effektiv tənzimləmə və güclü infrastruktur elementləri ilə əhatə olunmuş, inkişaf potensialı maliyyə sistemi formalaşdırmaqdır.
- 2025-ci ilədək olan dövr üçün uzunmüddətli baxış səmərəli tənzimləmə və qanunvericilik çərçivəsi ilə dəstəklənən, bütün müştəri qruplarını geniş çeşidli maliyyə xidmətləri ilə təmin edən dayanıqlı, sağlam və tarazlaşmış maliyyə sistemi formalaşdırmaqdır.
- 2025-ci ildən sonrakı dövrlə bağlı müəyyən edilmiş hədəf baxış xarici investorlar üçün cəlbedici və

regional səviyyədə rəqabətqabiliyyətli maliyyə sektoru formalaşdırmaqdır.

Hədəf indikatorları sırasında sığortanın üzərinə düşən - sığorta penetrasiyasının (sığorta haqlarının qeyri-neft ÜDM-ə nisbətini) 1,4% çatması qeyd olunmuşdur.

Birinci strateji hədəf üzrə prioritetlərdən biri – sığorta bazarının inkişafı prioriteti müəyyən edilmişdir.

Sığorta bazarının inkişafı qeyri-müəyyənliklərdən və risklərdən qorunmağa kömək etməklə, eləcə də daxili yığının toplanması üçün investisiya kanalı təmin etməklə ölkə iqtisadiyyatının dayanıqlı inkişafına töhfə verir. Azərbaycanın sığorta bazarı son illərdə ümumi iqtisadi inkişaf fonunda stabil artım nümayiş etdirsə də, onun maliyyə sektoruna və iqtisadiyyata təsiri minimum səviyyədədir. Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatasının məlumatına əsasən 2015-ci ilin sonuna sığorta sektorunun maliyyə dərinliyini ifadə edən sığorta haqlarının ÜDM-ə nisbəti cəmi 0,8% təşkil etmişdir.

Sığorta haqlarının ÜDM-ə nisbətini aşağı olmasının səbəblərindən biri sığorta şirkətlərinin müəyyən sektorlar və həmin sektorlar ilə bağlı risklər haqqında tam məlumatlı olmamasıdır. Bu isə sığorta şirkətlərinin həmin qruplar üçün müxtəlif məhsul təklifləri hazırlamağa maraqlı olmamasına gətirib çıxarır. Məsələn, kənd təsərrüfatı üzrə sığorta ən mürəkkəb və çətin sığorta segmenti olmaqla, risklərlə bağlı xüsusi biliklərin olmasını tələb edir.

Eyni zamanda, əksər sığorta şirkətləri yüksək riskləri olan və ya investisiya qoyuluşu aşağı səviyyədə olan müəyyən iqtisadi qrupların və ya sektorların sığorta tələblərini qarşılamaq üçün məhsulların hazırlanmasına çox da maraqlı deyillər. Məsələn, sığorta şirkətləri müflisləşmə səviyyəsi daha yüksək olduğu üçün kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri və aşağı gəlirə malik fərdi təsərrüfatlara münasibətdə ümumi risklərdən yayınmağa çalışırlar. Xüsusən də aşağı gəlirə malik fərdi təsərrüfatlar, kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri üçün sığorta məhsullarına maliyyə əlçatanlığının zəif olması bu qruplarda sığortalanma səviyyəsinin aşağı olmasının başqa bir səbəbi kimi qeyd edilə bilər. Bu mənada, mikrosığorta və müştərək sığortanı nümunə kimi göstərmək olar.

Sığorta bazarının genişlənməsi, əhalinin sığorta təminatı olmayan hissəsinin sığorta məhsulları ilə əhatə olunması, maliyyə xidmətlərinə çıxışın artırılması və iqtisadiyyatın şaxələndirilməsinin dəstəklənməsi məqsədilə yeni sığorta məhsullarının yaradılmasına ehtiyac vardır. Bizim fikrimizcə bunlar aşağıdakılardır:

- Kənd təsərrüfatı sığortası. Maliyyə resurslarına çıxış imkanlarının artırılmasının effektiv vasitələrindən biri kənd təsərrüfatı sahəsinə xas olan risklərin sığorta alətləri vasitəsilə azaldılmasıdır. Kənd təsərrüfatı sığortası bir tərəfdən hava şəraiti və qiymətlərin dəyişkənliyi səbəbindən fermerlərin məhsuldarlıq və mənfəətililiklə bağlı risklərini azaldır, digər tərəfdən isə kredit öhdəliklərinə xidmət imkanlarını artırmaqla sektorun kreditləşməsi potensialını yüksəldir.

Kənd təsərrüfatı risklərinin sığortası ən mürəkkəb sahələrdən biri olub sektor üzrə xüsusi bilik tələb edir. Bu

səbəbdən sığorta şirkətləri bu seçməni yüksək riskli fəaliyyət sahəsi olaraq dəyərləndirir və risk götürməkdən çəkinirlər. Bu sahə üzrə statistik və analitik məlumatların aşağı səviyyədə olması sektorun kreditləşməsinə çətinləşdirir.

Azərbaycanın sığorta bazarının xüsusiyyətlərinə, kənd təsərrüfatı şəraitinə və dövlət siyasətinə uyğun olan kənd təsərrüfatı sığortası modelinin seçilməsi və tətbiqi mühüm əhəmiyyətə malikdir. Kənd təsərrüfatı sığortası mexanizmi kifayət qədər böyük institut olduğundan, onun formalaşdırılması və yaradılması zamanı dövlətin kənd təsərrüfatı ilə bağlı strateji siyasəti, kənd təsərrüfatı infrastrukturunun əhəmiyyəti və s. amillər diqqətdə saxlanılmalıdır.

- Mikrosığorta. Mikrosığorta bazarının inkişafı aşağı gəlirli ev təsərrüfatlarına daha az sığorta haqqı müqabilində sığortalanma imkanı yaradır. Qanunvericilikdə mikrosığorta mexanizminə dair müddəa nəzərdə tutulmamışdır və bu sığorta növü inkişaf etməmişdir. Hər tərəfli normativ hüquqi çərçivə mikrosığorta bazarının inkişafı üçün vacib amildir. Bu zaman effektiv nəzarətin həyata keçirilməsi ilə yanaşı, mikrosığorta təklifinin formalaşdırılması və xidmətin effektiv şəkildə ev təsərrüfatlarına çatdırılması təşviq olunmalıdır.

- Müştərək sığorta. Azərbaycanda fəaliyyət göstərən sığorta şirkətləri mövcud qanunvericiliyə əsasən "ənənəvi", yəni kommersiya əsaslı sığorta fəaliyyətini həyata keçirsə də, qeyri-kommersiya əsaslı müştərək sığorta məhsulu təklif etmirlər. Ənənəvi sığorta riskin ötürülməsinə, əməkdaşlıq sığortası isə risklərin bölüşdürülməsinə əsaslanan sığorta münasibətləri sistemidir. Azərbaycanda qeyri-kommersiya əsaslı əməkdaşlıq sığortasının formalaşdırılmasına ehtiyac vardır.

- İcbari tibbi sığorta. Azərbaycanda bir çox ölkələrin səhiyyə sistemində geniş şəkildə tətbiq olunan icbari tibbi sığortanın reallaşdırılması üçün təşəbbüs göstərilir. İcbari tibbi sığortanın tətbiqi və idarəetmə sisteminin formalaşdırılması məqsədilə bir sıra normativ aktlar qəbul olunmuş, həmçinin Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında İcbari Tibbi Sığorta üzrə Dövlət Agentliyi yaradılmışdır. Eyni zamanda, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 29 noyabr tarixli 1127 nömrəli Fərmanı ilə Mingəçevir şəhərinin və Yevlax rayonunun inzibati ərazilərində icbari tibbi sığortanın tətbiqinə dair pilot layihənin həyata keçirilməsi ilə bağlı müvafiq tapşırıqlar verilmişdir.

Çoxşaxəli proses olan icbari tibbi sığortanın təşkilati, hüquqi və iqtisadi əsaslarını müəyyən edən, subyektlər arasındakı münasibətləri tənzimləyən "Tibbi sığorta haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu 1999-cu il 28 oktyabr tarixindən qüvvədədir. 1999-cu ildən etibarən ötən müddət ərzində inkişaf etmiş ölkələrdə tətbiq olunan icbari tibbi sığorta modelləri təkmilləşdirilmiş, yeni yanaşmalar və konsepsiyalar ortaya qoyulmuşdur. Hazırda beynəlxalq təcrübədə özünü doğrultmuş icbari tibbi sığorta sistemlərində bazar iqtisadiyyatı prinsiplərinə əsaslanan maliyyələşmə, sığorta haqlarının fonddarda cəmlənməsi və idarə

olunması kimi uğurlu mexanizmlər tətbiq olunmaqdadır. Bu əsasda Azərbaycanın icbari tibbi sığorta modelinin qabaqcıl təcrübəyə malik ölkələrin modelinə uyğunlaşdırılması, həmçinin seçilmiş model əsasında "Tibbi sığorta haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun təkmilləşdirilməsi həyata keçirilə bilər.

Görüləcək tədbirlər sırasında müvafiq işçi qrupların yaradılması, cari vəziyyətin diaqnostikasının aparılması, məlumat sisteminin yaradılması və tədbirlər planının hazırlanması və icrasına başlanılması nəzərdə tutulmuşdur.

Gözlənilən nəticə və nəticə indikatorlarına gəldikdə, 2020-ci ildə real ÜDM-ə təsirinin, 85 milyon manat birbaşa və 40 milyon manat dolayı olmaqla, ümumilikdə 125 milyon manat olacağı gözlənilir. ÜDM-ə müsbət töhfə sığorta sektorunun gəlirlərinin artması və nəticədə penetrasiya səviyyəsinin yüksəlməsi ilə izah olunur. Bu prioritetin həyata keçirilməsi nəticəsində 1600 yeni iş yerinin yaradılması gözlənilir.

Prioritet çərçivəsində nəzərdə tutulan məqsədlərə nail olmaqda əsas risklərə yeni sığorta məhsullarının hazırlanması və tətbiqi prosesi ilə bağlı əlaqədar tərəflərin fəaliyyətinin zəif əlaqələndirilməsi, maliyyə resurslarının mənbələrinin müəyyən edilməməsi, yeni sığorta növlərinə tələbin formalaşdırılmasında çətinliklərin yaranması, sığorta şirkətlərinin yüksək risk səbəbindən yeni müştəri segmentlərinə xidmət etməkdə maraqlı olmaması kimi amillər aid edilə bilər.

Dördüncü strateji hədəf üzrə prioritetlərdən biri – sığorta fəaliyyətini tənzimləmə və ona nəzarət mexanizminin gücləndirilməsi prioriteti müəyyən edilmişdir.

Sığorta sektoru üzrə mövcud tənzimləmə və nəzarət mexanizmi risklərin düzgün qiymətləndirilməsi və preventiv nəzarət tədbirlərinin həyata keçirilməsi imkanlarını məhdudlaşdırır. Sığorta bazarı iştirakçılarının müstəqil risk idarəetməsi, uyğunluq və aktuari nəzarəti funksiyalarının mövcud olmasına dair tənzimləyici tələblər müəyyən edilməmişdir. Nəticədə, sığorta sektorunda effektiv idarəetmə və daxili nəzarət sisteminin formalaşdırılması üçün çətinliklər yaranır.

Sığorta bazarı iştirakçılarının fəaliyyətinə nəzarət mexanizmi sektorun fəaliyyətinin proaktiv və riskəsaslı

prinsiplər əsasında qiymətləndirilməsinə deyil, əsasən qanunvericiliyin tələblərinə uyğunluğunun yoxlanılmasına yönəlmişdir. Sığorta bazarı iştirakçılarına dair kapital tələbləri bazar iştirakçılarının risk profilinə uyğunlaşdırılmamışdır. Bu isə bazar iştirakçılarının xarici şoklara qarşı həssaslığının yüksək olmasını şərtləndirir. Qabaqcıl beynəlxalq təcrübələrdə tənzimləmə "Solvency II" standartları əsasında müəyyən olunur ki, burada ehtiyatların yaradılması və kapitalın hesablanması riskəsaslı yanaşmalar əsasında həyata keçirilir. Mütərəqqi təcrübəyə əsasən "Solvency II" standartlarına keçid müəyyən bir dövr ərzində baş verir.

Sığorta sektorunda prudensial hesabatlılıq sisteminin inkişaf etdirilməsi imkanları mövcuddur. Şirkətlər tərəfindən təqdim olunan rüblük hesabatlar risklərin vaxtında müəyyən edilməsini və qabaqalıcı tədbirlərin görülməsini məhdudlaşdırır. Hesabatların əhatə dairəsinin və dərinliyinin inkişafı da zəruridir.

MBNP sığorta sistemi üzrə nəzarət və tənzimləmə mexanizmini ənənəvi modeldən riskəsaslı modelə transformasiya etməklə, ayrı-ayrı bazar iştirakçılarının və ümumilikdə sektorun dayanıqlılığının artırılmasına nail ola bilər.

Görüləcək tədbirlər sırasında – sığorta sektoru üzrə tənzimləmə və nəzarət mexanizminin diaqnostikasının aparılması, yeni mexanizmin tətbiqi üzrə tədbirlər planının hazırlanması və tədbirlər planının icrası nəzərdə tutulmuşdur.

Gözlənilən risklərə gəldikdə isə, prioritet çərçivəsində nəzərdə tutulan məqsədlərə nail olmaqda əsas risklərə bir sıra sığorta təşkilatlarının yeni prudensial tələblərin tətbiqinə hazır olmaması, yeni tələblərə uyğunlaşmaq üçün tələb olunan investisiya qoyuluşunu təmin etmək potensialının aşağı olması, tənzimləyici tələblərin qısamüddətli dövrdə sığorta şirkətlərinin mənfəətliliyinə və kapital mövqeyinə mənfi təsiri kimi amillər aid edilə bilər.

Yuxarıda qeyd olunanlardan belə nəticəyə gəlmək olar ki, sığorta sektoruna, maliyyə bazarının mühüm segmentlərindən biri kimi geniş yer ayrılır. Təhlil onu da göstərir ki, yenə də icbari sığorta növləri bazarın aparıcı qüvvəsi kimi çıxış etməli olacaq.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq olunmuş "Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyat perspektivi üzrə Strateji Yol Xəritəsi". 2. Azərbaycan Respublikasının 28 oktyabr 1999-cu il tarixli "Tibbi sığorta haqqında" Qanun. 3. Xudiyev N.N. "Sığorta". Bakı: Azərnaşr 2003

Место, отведенное для страхования в Стратегической Дорожной карте относительно развития финансовых услуг в Азербайджанской Республике

A.S.Rahmanov., K.A.Aghayeva

В статье была проанализирована Стратегическая Карта относительно развития финансовых услуг в Азербайджанской Республике, утвержденная Указом Президента Азербайджанской Республики от 6 декабря 2016 года и была отмечены разные виды обязательного страхования как ведущие силы рынка.

Ключевые слова: Дорожная Карта, страхование сельского хозяйства, обязательное медицинское страхование, микрострахование, совместное страхование, ВВП.

The place of insurance in the Strategic Road Map on the development of financial services in the Republic of Azerbaijan

A.S.Rahmanov., K.A.Aghayeva

In the article it has been analyzed the Strategic Map on the development of financial services in the Republic of Azerbaijan approved by the Presidential Decree of 6 December 2016 and was marked by various types of compulsory insurance as a major market force

Key words: Road Map, agricultural insurance, mandatory health insurance, micro-insurance, co-insurance, GDP.